

Valerija Barada¹,
Odjel za sociologiju, Sveučilište u Zadru,
Blanka Čop²
Katedra za sociologiju,
Pravni fakultet, Sveučilište u Splitu,
Jasna Račić³
suradnica na projektu

Originalni naučni članak
UDK 159.94/.95:316.6]:646/649
316:303.023]:64.011
Primljen: 28.10. 2023.
Prihvaćen: 25.5.2024.

DOI: <https://doi.org/10.2298/SOC2402245B>

KONCEPTUALIZACIJA NEVIDLJIVOG KUĆANSKOG RADA U SOCIOLOŠKIM ISTRAŽIVANJIMA: KOGNITIVNI, MENTALNI ILI EMOCIONALNI RAD

Conceptualizing invisible housework in sociological research: cognitive, mental or emotional labor

APSTRAKT: U ovom se članku raspravlja o mogućnosti poboljšane konceptualizacije i operacionalizacije kognitivnog, mentalnog i/ili emocionalnog rada kao oblika kućanskog rada. S obzirom da se radi o tzv. nevidljivom radu koji podrazumijeva obavljanje više poslova istovremeno, iscjepkanost vremena i raspršenost aktivnosti, dosadašnja ga istraživanja dobrim dijelom zanemaruju. Time ostaje nezabilježena stvarna količina posla koju uglavnom žene obavljaju u neplaćenom i nevidljivom radu u obitelji i kućanstvu. Kako bi se dokinulo takvo zanemarivanje, u ovom se članku predlaže uvođenje koncepta kognitivnog i emocionalnog upravljanja kućanstvom (KEUK), te se definiraju dimenzije za njegovu operacionalizaciju: upravljanje resursima i vremenom (kognitivni rad) te upravljanje odnosima i emocijama (emocionalni rad). Ove se dimenzije proučavaju kroz interpersonalne odnose unutar kućanstva, u odnosu na rodbinu, zatim širu zajednicu te u odnosu na druge institucije. Zaključno, operacionalizira se i intenzitet ovih aktivnosti s obzirom obavljaju li se svakodnevno ili povremeno. U članku se navodi 14 tvrdnji kojima su te dimenzije istražene anketnim upitnikom. Autorice članka smatraju da su ovakvom konceptualizacijom i operacionalizacijom pridonijele jasnijoj definiciji i primjeni ovog koncepta u istraživanju kućanskog rada, odnosa radnih i obiteljskih obaveza te proučavanju rodnih odnosa i uloga.

KLJUČNE RIJEČI: kućanski rad, kognitivni rad, mentalni rad, emocionalni rad, sukob obitelj-posao, kućanstvo.

1 vbarada@unizd.hr, ORCID: 0000-0003-3579-0201

2 blanka.cop@pravst.hr, ORCID: 0000-0002-2519-0993

3 jasna37@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7751-1795

ABSTRACT: *This article discusses the possibility of improved conceptualization and operationalization of cognitive, mental, and/or emotional labour as a form of housework. Since it falls into the domain of so-called invisible work, which implies the performance of several tasks at the same time, fragmentation of time and scattered activities, the research so far has largely neglected to survey this type of work, thus leaving unrecorded the real amount of work that mostly women perform in unpaid and invisible work in the family and household. To put an end to such neglect, this article proposes the introduction of the concept of cognitive and emotional household management (KEUK) and defines the dimensions for its operationalization: management of resources and time (cognitive work) and management of relationships and emotions (emotional work). These dimensions are studied through interpersonal relationships within the household, then with the relatives and with the wider community, and finally in relation to other institutions. The intensity of these activities is also operationalized, considering whether they are performed daily or occasionally. The article also lists 14 items with which these dimensions were investigated in a survey questionnaire. The authors of the article believe that with this kind of conceptualization and operationalization, they have contributed to a clearer definition and application of this concept in the broader research of housework, the relation of work and family obligations, and the study of gender relations and roles.*

KEY WORDS: *housework, cognitive labour, mental labour, emotional labour, family-work conflict, household.*

Uvod

Za povijest istraživanja kućanskih poslova u sociološkim istraživanjima se može reći da ima dvije faze, odnosno onu prije te nakon objave dviju važnih publikacija: 1) *The Sociology of Housework* (1974) sociologinje i feministkinje Ann Oakley i 2) *The Second Shift* (1989) sociologinje Arlie Hochschild. Obje autorice ukazuju da je povećanjem broja žena u plaćenju radnoj snazi došlo i do promjene odnosa i podjele rada u kućanstvu⁴. No, većim sudjelovanjem muškaraca u kućanskim poslovima i ulaskom žena na tržište rada nisu uspostavljeni ravnopravni(ji) odnosi u podjeli kućanskih poslova. Unatoč uključivanju na tržište rada žene su i dalje ostale u većoj mjeri opterećene kućanskim i skrbničkim poslovima u odnosu na muškarce. Osim u sociološkim radovima Oakleyeve i Hochschildove, pitanje neplaćenog kućanskog rada tijekom drugog vala feminizma, nominiraju i feminističke teoretičarke Mariosa Dalla Costa, Silvia Federici, Brigitte Galtier i Selma James 1972. godine

4 Ovaj se rad, kao i literatura na koju se oslanja, bavi heteronormativnim kućanstvima, odnosno onim kućanstvima koja obuhvaćaju ženu i muškarca te njihovu djecu, ili pak kućanstva koja su nastala kao varijacija te osnovne forme (jednoroditeljska ili višegeneracijska kućanstva). Dodatno, radi se o kućanstvima s jednim ili oboje zaposlenih roditelja. Svakako valja napomenuti da se ova tradicija teorijskih konceptualizacija i istraživanja primarno usmjerava na tzv. zapadni kontekst, odnosno (post)industrializirani ekonomski kontekst nuklearnih obitelji zapadne Europe i sjevernoameričkog kontinenta.

osnivanjem Međunarodnog feminističkog kolektiva i pokretanjem kampanje *Plaće za kućanski rad* (eng. *Wages for Housework*) (Ferguson, 2022). Teoretičarke kampanje *Plaće za kućanski rad* kućanske poslove i brigu o djeci vide kao „nužan i direktni doprinos kapitalističkoj proizvodnji vrijednosti” (Ferguson, 2022: 126), to jest reprodukciji kapitalizma.

Ne ulazeći dublje u raspravu (ideološkog) porijekla i svrhe kućanskog rada, raniji sociološki pristupi kućanske poslove smještaju u domenu ženskih obaveza u braku i kućanstvu sugerirajući da se radi o poslovima koji su isključivo odgovornost žene te su produkt „ženske“ ljubavi i brige za obitelj, dok Oakley (1974) ipak ide „korak dalje“ i konceptualizira kućanski posao kao neplaćeni rad. Ona primjenom kvalitativnog pristupa istražuje i analizira ženske perspektive i iskustva kućanskog rada koji uključuje različite kućanske poslove, brigu o djeci i druge oblike njege koje žene obavljaju kod kuće bez naknade. Oakley (1974) opisuje kućanski rad žena iz srednje i radničke klase kojim se manifestiraju rodne razlike u podjeli kućanskih poslova i ulogu muškaraca čije se sudjelovanje u kućanskim poslovima i skrbi o djeci percipira kao ispomoć ženi, te bilježi razinu zadovoljstva i nezadovoljstva žena povezanih s kućanskim poslovima. Za tu autoricu kućanski poslovi su oni koji ne donose nikakav društveni status ni prestiž, pa ih povezuje s iskustvima fragmentiranosti, monotonije i opterećenosti koja se dodatno povećava kod majki i zaposlenih žena.

Pitanje opterećenosti u svom istraživanju osobnih priča zaposlenih parova s djecom od 6 godina i mlađom, problematizira i Arlie Hochschild kada analizira raspodjelu kućanskih poslova i obiteljske skrbi (briga o djeci i drugim članovima obitelji) između majki i očeva u dvohraniteljskim obiteljima. Neravnopravnost među partnerima Hochschild (1989) prezentira izračunom dodatnih radnih sati koje zaposlene žene svakodnevno odrađuju nakon plaćenog zaposlenja i to u dodatnoj, „drugoj smjeni“ koja uključuje neplaćeni kućanski rad i obiteljsku skrb. Osim podjele kućanskih poslova i obiteljske skrbi među partnerima, Hochschild (1989; 2012) analizira kako podjela odgovornosti za kućanstvo i djecu oblikuje različite obiteljske strategije i utječe na bračni status i zadovoljstvo partnera.

Nakon radova spomenutih autorica, posljednjih se desetljeća obogaćuje korpus empirijskih nalaza i teorijskih analiza o kućanskom radu, a sociološki interes za daljnjom razradom i konceptualizacijom neplaćenog rada ne jenjava. To potvrđuje i raspon sociološke literature o kućanskom radu (Bianchi, Milkie, Sayer and Robinson, 2000; 2012; Gershuny and Sullivan, 2019; Klasnić, 2017; Tomić-Koludrović i sur., 2018), koja zahvaća obiteljske prakse i podjelu neplaćenog rada i skrbi u kućanstvu uglavnom između žena i muškaraca europske i američke srednje klase. Indikatori preko kojih se najčešće istraživao kućanski rad odnose se na: aktivnosti (uglavnom rutinski fizički poslovi u kućanstvu i skrbi), vrijeme (doprinos u kućanskom radu), stavove (tko bi trebao obavljati kućanske i skrbničke poslove i u kojem omjeru), te uzroke i posljedice neravnopravne rodne distribucije u neplaćenom kućanskom radu i skrbi o djeci.

Međutim, obavljanje svakodnevnih fizičkih kućanskih poslova pretpostavlja i kognitivnu dimenziju (npr. razmišljanje i planiranje) kojoj se, kao ni emocionalnim radom u kućanstvu / obitelji, nije do nedavno posvećivala

značajnija znanstvena pozornost. Brojna sociološka literatura pokazuje uglavnom razrađenu konceptualizaciju fizičkih aktivnosti kućanskog rada i skrbi o djeci što nas usmjerava da su potrebne jasnije operacionalizacije i pojmovna određenja nevidljivih dimenzija (kognitivnog i emocionalnog) kućanskog rada. Na tom tragu je i naš interes u ovom radu za razrađenijom konceptualizacijom i operacionalizacijom kućanskog rada, odnosno kognitivnog i emocionalnog rada kao nevidljivih aspekata kućanskog rada. Naime, iako istraživanja o podjeli rada u kućanstvu provedena posljednja dva desetljeća, ukazuju na manji broj neplaćenih radnih sati koje žene odrađuju u „drugoj smjeni” kao i veće sudjelovanje muškaraca u neplaćenom kućanskom radu i skrbi o djeci u odnosu na vrijeme u kojem su istraživanja provodila Oakley i Hochschild, rezultati tih istraživanja također pokazuju da muškarci više sudjeluju u obavljanju povremenih kućanskih poslova i brinu o djeci uglavnom uz prisustvo majke, dok svakodnevne rutinske kućanske poslove i svakodnevnu skrb o djeci i dalje većinom majke obavljaju samostalno⁵ (Kan, Sullivan and Gershuny, 2011; Bianchi et al., 2000).

Neka od objašnjenja zašto rezultati istraživanja ukazuju na promjene u „drugoj smjeni“, odnosno na manji broj neplaćenih radnih sati žena u drugoj smjeni su i metodološke naravi. Naime, u nekim kvantitativnim istraživanjima o utrošku vremena u neplaćenom i plaćenom radu žena i muškaraca propušta se zabilježiti *multitasking*, odnosno obavljanje više različitih aktivnosti istodobno što u mnogim kvalitativnim istraživanjima nije propušteno⁶. Zanimljivo je da ove dimenzije rada kojim su žene sklonije jer obavljaju više različitih poslova istovremeno, posebno u kućanstvu, može dovesti do toga da se propusti zabilježiti stvarna količina posla koju žene obavljaju u neplaćenom radu (Craig, 2007).

Iako se polje istraživanja kućanskog rada s vremenom produbilo i teorijski i metodološki, još uvijek se većina empirijskih istraživanja fokusira samo na (rodnu) podjelu kućanskog rada, a manje na relacijske odnose, uzroke i posljedice rodne podjele neplaćenog rada⁷. Također, u nekim istraživanjima nejasna je i konceptualizacija kućanskog rada, odnosno zašto su u nekim istraživanjima uključeni samo rutinski svakodnevni fizički poslovi, a isključeni poslovi obiteljske skrbi i/ili emotivnog rada. Upravo zato, ovim tekstom želimo ukazati na nužnost (jasnije) konceptualizacije kućanskog rada koju treba proširiti do sada manje zastupljenim i nevidljivim elementima kućanskog rada i neplaćene skrbi, analizom subjektivnih percepcija (tko što zaista radi u kućanstvu), te posljedicama rodne podjele neplaćenog kućanskog rada. Točnije, proširiti konceptima kognitivnog i emocionalnog rada.

5 Za potkrjepu ovih nalaza u suvremenom hrvatskom kontekstu, vidi Barada i sur. (2022) i Klasnić (2017).

6 Kao npr. onog kod Hochschild (1989) koja se koristila metodom intervjua i promatranja.

7 Historijski okvir socioloških i feminističkih teorija o ženskom radu pokazuje različite perspektive u analizama i razumijevanju rodne podjele rada, kao i ženskog rada (produktivnog i reproduktivnog) unutar kapitalističkog sistema. Tako teorija socijalne reprodukcije daje širok teorijski i analitički okvir za razumijevanje uzroka i posljedica devalviranja ženskog rada te rodne podjele (kućanskog) rada u kapitalističkom sistemu. Ipak neki aspekti kućanskog rada (pogotovo emocionalni rad) ostaju nevidljivi(ji) u odnosu na rutinske i fizičke kućanske poslove.

Teorijski okvir o kućanskom radu – konceptualizacija pojmova

Plaćenom radu koji se obavlja na tržištu gdje se radna snaga razmjenjuje za novac oduvijek se definicijski i analitički davala prednost naspram kućanskih poslova. Ekonomski i socijalni doprinos kućanskog, odnosno neplaćenog rada, koji ima važnu ulogu u održavanju društva, ne prepoznaje se niti vrednuje dovoljno, jer se vrijednost rada u kapitalističkim društvima utvrđuje s obzirom na to stvara li kapital, to jest njegovu tržišnu vrijednost. Tako definiran kućanski rad koji ne donosi ni ekonomsku ni statusnu vrijednost, dominantno je prepušten obavljanju kategorijama pojedinaca koji imaju manju društvenu moć, odnosno ženama. Dok neki autori/ce razloge nejednake raspodjele kućanskih poslova pronalaze u patrijarhatu, drugi u kapitalizmu, ili na tragu teoretičarki inicijative *Plaće za kućanski rad* u suodnosu kapitalizma i patrijarhata, sustava koji opisuju kao patrijarhalni kapitalizam (Ferguson, 2022), niti jedan teorijski pristup ipak ne daje eksplicitnu definiciju kućanskog rada.

Operacionalizacija i jasnoća ovih pojmova nužne su za bolje razumijevanje uzroka i posljedica podjele rada u kućanstvu koji se problematizira kroz različite teorijske perspektive ponuđene u okviru različitih analitičkih i interpretativnih pristupa. Kućanski rad, kućanski poslovi, neplaćeni i reproduktivni rad prema različitim analitičkim okvirima nisu istoznačnice iako su se često tako koristili. Opsežna literatura o kućanskom radu ukazuje da se on odnosi na poslove koji se obavljaju u kućanstvu gdje tržišni odnosi ne vladaju, zbog čega Folbre (2006) za ovaj oblik rada koristi izraze kao što su „netržišni rad“ (eng. *non-market work*) ili „neplaćeni posao skrbi“ (eng. *unpaid care work*) koji uglavnom obavljaju žene, a sastoji se od niza različitih aktivnosti u i za kućanstvo. Autorica dodatno prepoznaje brigu o drugim odraslim članovima obitelji kao kućanski rad, ali pridodaje još i brigu o sebi. Prema Elson (2000) kućanski rad uključuje niz aktivnosti kao što su: kuhanje, čišćenje, kupovina, te briga o djeci, starijima i bolesnima. Uz rutinske kućanske poslove, brigu o djeci i starijima te njegovanje članova obitelji, Haas (1999) opseg kućanskog rada proširuje i podrškom partnerovoj karijeri.

Dakle, u postojećoj literaturi ipak pronalazimo neko poimanje kućanskih poslova koje se odnosi na neplaćeni rad koji se obavlja radi održavanja kućanstva i/ili članova obitelji (Shelton and John, 1996). Ključni radovi koji su pobudili interes znanstvene zajednice za ova pitanja govorili su o „fizičkom, seksualnom i emocionalnom“ radu žena u kućanstvu (Della Costa, 1972; Federici, 1975) ili pak o mentalnom, fizičkom i emotivnom radu (Laslett and Brenner, 1989). No, kada se pažnja usmjeri baš na (sociološka) istraživanja ovog oblika rada, seksualna, mentalna i emocionalna komponenta često je ostavljena po strani, dok je fokus ostao na fizičkim poslovima u kućanstvu. Može se primijetiti da su se ranija istraživanja o kućanskom radu najčešće bavila rutinskim i povremenim kućanskim poslovima i brigom o djeci, dok se novija istraživanja sve češće okreću i „nevidljivom“ radu u kućanstvu, primarno kognitivnom i emocionalnom radu⁸.

8 Susan Walzer (1996) je među prvim autoricama koja je pojmovno odredila i opisala aktivnosti mentalnog rada i to kroz opisivanje fizičkih aktivnosti skrbi o novorođenčetu kao one koje uglavnom obavljaju majke. U recentnijoj literaturi analitički okvir mentalnog rada

Iako se veći dio ovih poslova skrbi i njege može obavljati na tržištu u plaćenom gospodarstvu, u ovom se tekstu fokusiramo baš na onu skrb i brigu koja se obavlja u kućanstvu i za kućanstvo, a koje Folbre (2006) smatra produktivnim⁹ aktivnostima koje pridonose zajednici.

Dosadašnje operacionalizacije nevidljivog kućanskog rada

Istraživanje kućanskog rada u sociologiji uglavnom se temelji na: (1) mjerenju broja radnih sati i slobodnog vremena, (2) podjeli kućanskih poslova među partnerima, (3) analizi indikatora koji utječu na rodnu podjelu kućanskih poslova i (4) stavovima o rodnim ulogama u kućanstvu. Najčešće se mjere vidljivi aspekti kućanskog rada, odnosno kućanski poslovi koji uključuju fizičke aktivnosti koje se obavljaju svakodnevno ili/i povremeno (npr. kuhanje, čišćenje, kupovina, održavanje vrta i automobila, itd.), dok neki oblici kućanskog rada koji ne uključuju fizičke aktivnosti ostaju nevidljivi i obično su isključeni iz analize i istraživanja. Taj nevidljivi kućanski rad odnosi se na emocionalni i kognitivni rad koji su prepoznati u literaturi (Hochschild, 1989; 2012; Haas, 1999; Erickson, 1993), ali su nedovoljno zastupljeni u empirijskim istraživanjima.

Jedan od razloga zašto su emocionalni i kognitivni rad neistraženi ili zanemareni povezan je i s poteškoćama oko definicije i uporabe različitih termina koji se koriste za opisivanje tih oblika nevidljivog kućanskog rada. Također, emocionalni se rad često smješta u područje intimnosti, odnosno konceptualizira se kao sastavni dio bračne i obiteljske intimnosti, a ne kao oblik (kućanskog) rada (Thompson and Walker, 1989.; Williams, 1988). Takvim poimanjem emocionalni rad ostaje izvan fokusa socioloških promišljanja i istraživanja. Koncept emocionalnog rada vraća nas na same početke feminističkog i sociološkog bavljenja kućanskim radom i angažman uložen kako bi se osvijetlili napor i vještine koje stoje iza kućanskog rada, a koji je do tada bio zanemarivan i definiran kao, ženi prirodan, rad ljubavi. Dok su društvene znanosti pojašnjavale uzroke i posljedice rodne podjele kućanskog rada, jedan dio je često izmicao, pa su se neki njegovi segmenti i dalje zanemarivali i naturalizirali, bilo previđanjem ili pak tretiranjem kao fenomena onkraj sociologije koji je u domeni ženske prirode i ljubavi prema obitelji.

zahvaća aktivnosti poput razmišljanja, pamćenja i znanja informacija (Robertson et al., 2019; Zimmerman et al., 2002), te zatim planiranja, organiziranja, davanja uputa, podsjećanja i praćenja (Ciciolla and Luthar, 2019; Offer, 2014). Također termini mentalni i kognitivni rad se koriste kao sinonimi ili čak povezuju s emocijama i brigom u partnerskim i obiteljskim odnosima (Bianchi i sur., 2012.; Zimmerman et. all., 2002). U radovima nekih drugih autora/ica kognitivni rad odvaja se i razlikuje od emocionalnog rada (Daminger, 2019.; Duncombe and Marsden, 1993; Hochschild, 1989; Erickson, 2005) koji uključuje aktivnosti podrške, upravljanja emocijama i odnosima (Erickson, 1993, 2005; DeVault, 1999).

- 9 Razumijevanje plaćenog rada kao produktivnog i neplaćenog (kućanskog) rada i skrbi kao reproduktivnog rada, utemeljeno je na pitanju ekonomske vrijednosti rada u kapitalizmu. U tom smislu reproduktivni rad odnosi se na poslove koji se obavljaju u kućanstvu, to jest izvan tržišta i ekonomskog sistema, dok se plaćeni rad kojim „dominira kapital i koji akumulira više kapitala percipira kao produktivan rad“ (Ferguson, 2022: 108). Međutim, reproduktivni rad, koji se obavlja svakodnevno i odnosi se na brigu i skrb o pojedincima/kama u kućanstvu, pridonosi dobrobiti i proizvodnji radne snage što ga čini produktivnim i društveno nužnim u smislu održavanja života i stvaranja vrijednosti (Ferguson, 2022).

Razlog nepriznatosti emocionalnog rada u istraživanjima može biti povezan i s rodnim stereotipima i percepcijom o rodnim ulogama prema kojima su aktivnosti skrbnice i podržavateljice ženama prirodne i shvaćaju se kao dio njihove osobnosti, a ne kao društveno i kulturno proizvedene. Hochschild (1989; 2012) ukazuje da je upravljanje emocijama posao, jer primjena vještina utemeljenih na emocijama zahtijeva veliku količinu napora, njima se treba upravljati i usmjeravati ih, a njihova primjena ima posljedice za one koji ih moraju redovito koristiti (npr. jedna od posljedica je izgaranje odnosno emocionalna iscrpljenost kao rezultat intenzivnog rada tijekom duljeg vremena). Važnost analize emocionalnog rada u empirijskim istraživanjima pokazuje se i kod Erickson (1993) koja je istraživala odnos emocionalne podrške i bračne dobrobiti za žene i muškarce, a rezultati njezina istraživanja pokazuju kako je učinak podrške na bračnu dobrobit i osjećaj izgaranja u braku jači od učinka ravnopravne podjele kućanskih poslova i skrbi o djeci. Imenovanje tih aktivnosti radom znači prepoznavanje truda i vještina potrebnih kako bi se „poboljšala emocionalna dobrobit drugih i pružila emocionalna podrška“ (Erickson, 1993), a i važan je korak u rasvjetljavanju odnosa u kućanstvu i kućanskog rada.

Ključno djelo za popularizaciju termina „emocionalni rad“ u sociologiji studija je *The Managed Heart* autorice Arlie Hochschild (2012) koja na primjeru plaćenog rada, tj. rada stjuardesa i utjerivača dugova definira emocionalni rad kao „upravljanje osjećajima kako bi se stvorio javno vidljiv prikaz lica i tijela“¹⁰. Emocionalni rad, u ovom slučaju, uključuje upravljanje vlastitim emocijama, ali i utjecanje na emocije onih s kojima osoba radi (stvaranje osjećaja dobrobiti, umanjeње ili izazivanje straha i sl.). Važna karakteristika interakcija koje uključuju emocionalni rad, bilo u kućanstvu ili na poslu, jest da je upravljanje emocijama posredovano socijalnim normama, ili „pravilima za osjećaje“ (eng. *feeling rules*). Ta pravila postavljaju različite zahtjeve pred žene i muškarce, zbog čega žene ulažu više emocionalnog rada i napora u upravljanje emocijama, posebno s ciljem osiguranja dobrobiti drugih, tj. kako bi „potvrdile, poboljšale

10 Autorica radi distinkciju između emocionalnog rada koji se obavlja u zamjenu za nadnicu (eng. *emotional labor*), poput onoga koji obavljaju stjuardese, i emocionalnog rada koji nije plaćen, tj. koji je vezan uz privatnu sferu. Za ovaj drugi autorica naizmjenice koristi termine emocionalnog rada (eng. *emotional work*) i upravljanje emocijama (eng. *emotion management*) i u poslovnim procesima, Hochschildova razmatra upravljanje emocijama na razini institucija. (eng. *institutional emotion management*). U institucijama se različiti elementi djelovanja, pa tako i upravljanje emocijama, oduzimaju pojedincu i zamjenjuju institucionalnim mehanizmima i pravilima (Hochschild, 2012: 49). Institucionalno odobreni načini emocionalnog djelovanja i izražavanja razlikuju se s obzirom na tip i funkciju institucije (npr. škola i zatvor imaju različite institucionalne mehanizme i načine izražavanja i upravljanja emocijama). U privatnom životu emocionalni rad usmjeravan je tzv. pravilima osjećaja (eng. *feeling rules*), to jest osjećajem prava i obaveza prema bliskima osobama s kojima pojedinac/ka ostvaruje duboke privatne veze (Hochschild, 2012: 57). Zanimljivo je napomenuti kako Hochschild navodi da je upravljanje emocijama, kao i poslovi koji uključuju emocionalni rad (eng. *labor*) vezan uz srednju klasu, te stoga roditelji iz srednje klase više svoju djecu pripremaju za taj tip rada. Potrebno je ispitati da li je rast uslužnog sektora i sektora njege koji mahom upošljavaju žene iz niže klase na poslovima koji uključuju emocionalni rad doveo i do promjena u prijenosu vještina emocionalnog rada kod roditelja niže klase na njihovu djecu.

i slavile dobrobit i status drugih” (Hochschild, 2012: 165)¹¹. Uz to što obavljaju više rada u kućanstvu, bilo fizičkog ili emocionalnog, kako bi pomirile svoje nezadovoljstvo i zaštitile se od potencijalnog sukoba i razvoda, žene se upuštaju u dodatan emocionalni rad, stvaraju „obiteljske mitove“ kojima racionaliziraju nejednake uloge u kućanstvu i zatumljuju svoje osjećaje (Hochschild 1989; 2012).

Veliki broj dosadašnjih istraživanja bavio se emocionalnim radom u braku ili u partnerskim odnosima, počevši s Erickson (1993), koja je zaključila kako je taj rad muževa u braku pozitivno povezan s dobrobiti partnerice i negativno s osjećajem izgaranja (eng. *burn out*) u braku, što je pobudilo daljnji interes za temu, pa je veza između ujednačenog emocionalnog rada partnera i zadovoljstva u braku potvrđena u više navrata (Horne and Johnson, 2019; Curran, et al., 2015; Minnotte et al., 2010). No, kada se pogled odmakne od partnera i usmjeri na kućanstvo, vidljivo je da postoji još puno emocionalnog rada koji nije zahvaćen fokusom na partnerske odnose.

Žene preuzimaju veći dio emocionalnog rada i s djecom (Minnotte et al., 2010) koji muškarci, prema rezultatima kvalitativnih istraživanja, odbacuju kao „prigovaranje“ (eng. *whingeing*) i „nepotrebno zamaranje“ ili „nepotrebnu brigu“ (Walzer, 1996; Duncombe and Marsden, 1995; Robertson, 2017). Pored toga, neka istraživanja pokazuju da većina žena ulaže i dodatan napor i u facilitiranje odnosa između očeva i djece kroz postupke poput „davanje prijedloga za zajedničke aktivnosti oca i djeteta, prenošenje pozitivnih osjećaja, hvaljenja očeva za njihov angažman s djecom, organiziranja obiteljskog rasporeda ili okruženja i stvaranje ili održavanje pozitivne slike o očevima“ (Seery and Crowley, 2000: 100).

Potrebno je napomenuti kako emocionalni rad u kućanstvu u jednom svom aspektu predstavlja drugu stranu socijalne podrške (tj. drugu stranu emotivne dimenzije socijalne podrške). I ovdje su istraživanja pokazala kako su majke uključnije u pružanje socijalne podrške svojoj djeci (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2006) kao i da primaju manje podrške od svojih partnera. Istraživanja koja se bave socijalnom podrškom zato mogu pružiti vrijedne uvide u razumijevanje dinamike emocionalnog rada.

11 Iako su prve definicije emocionalnog rada naglašavale upravljanje vlastitim emocijama kako bi utjecali na dobrobit drugih, ovaj tip rada nije adekvatno empirijski testiran zbog očitog problema s mjerenjem. Teško je sociološki istraživati upravljanje vlastitim emocijama, održavanje društveno poželjnog raspoloženja, zatumljivanja jednih i potenciranja drugih osjećaja. Također, kod ove domene emocionalnog rada postoji snažna kritika da se oslanja na (autentičnu) osobnost koja nije proizvod društvenih odnosa, tj. na neko „prirodno“ i „autentično“ emotivno stanje koje se mijenja u skladu s društvenim očekivanjima (Salmela, 2014). Ovdje vrijedi ponuditi interdisciplinarni kontekst. Socijalna psihologija gleda na emocije kao reakciju na proces evaluacije situacije u kojoj se pojedinac nalazi. Kako reakcija na tu evaluaciju (fizički prikaz) neće uvijek odgovarati našoj procjeni, sociološko tumačenje emocija govori kako njihovo izražavanje uveliko ovisi o društvenom kontekstu i društvenim pravilima – ukoliko smo posramljeni zbog nečega, često ćemo to pokušati sakriti, preuveličat ćemo ili sakriti ljutnju kako bi bila u skladu s društveno prihvatljivim pokazivanjem emocija ili strateškim pokazivanjem emocija – onim koje će polučiti najbolji rezultat. Dio emotivnog rada koji pretendira obuhvatiti upravljanje vlastitim emocijama leži upravo ondje gdje sociologija stiže psihologiju, te iziskuje mogućnost razlikovanja (ne)autentičnih emocija (Salice i Salmela, 2022).

Uz emocionalni rad, bitan element nevidljivog kućanskog rada predstavlja i kognitivni, odnosno mentalni rad¹². Problem raspodjele kućanskih poslova od ulaska žena u plaćeno zaposlenje često se svodilo na to u kojoj mjeri muškarci „pomažu“ u obavljanju zadataka kod kuće, te se uskoro postavilo pitanje tko i na koji način organizira taj rad, tko prati potrebe, delegira zadatke, brine oko njihove provedbe? Ne čudi što su ova pitanja neko vrijeme prolazila istraživačima ispod radara, budući da kognitivni rad, kao i emocionalni, karakterizira njegova nevidljivost – ne samo onima koji ga promatraju, nego često i onima koji ga rade. Čini se kako je najlakši način da ga se uoči, onda kada se ne obavi, tj. kada nešto pođe po krivu (Robertson, 2017).

Kao i kod emocionalnog rada, Hochschild (2012: 290) je napravila važan iskorak u bavljenju temom mentalnog rada kada je pri definiranju rada druge smjene uz kućanski i roditeljski rad, kao bitne elemente kućanskog rada prepoznala i „pamćenje, planiranje i stvaranje rasporeda kućanskih poslova i događaja, što uključuje zadatke poput sastavljanja popisa za trgovinu, plaćanje računa, slanje rođendanskih i blagdanskih čestitki, dogovaranje dadilja i priprema dječjih rođendana“ i nazvala ih menadžmentom kućanstva (preciznije, menadžment života u kućanstvu, eng. *management of domestic life*).

Sljedeći korak u konceptualiziranju emocionalnog i kognitivnog rada bila je inkorporacija ovog razlikovanja u istraživanja. Jedna od popularnih strategija za istraživanje kognitivnog rada uključuje njegovo vezivanje uz fizički rad u kućanstvu. Pri ispitivanju kućanskog rada, Mederer (1993) pravi razliku između izvođenja zadataka (fizičkog rada) i upravljanja aktivnostima (menadžmenta, tj. kognitivnog rada), koje jesu ali i ne moraju biti nužno lokacijski vezane za kućanstvo, te primjećuje kako je kod upravljanja zadacima orodnjenost kućanskog rada još izraženija. Iznimka su dodjeljivanje zadataka, donošenje financijskih odluka i brige oko kućanskih popravaka. Veću ili ravnopravniju ulogu u upravljanju financijama kućanstva žene preuzimaju uglavnom kada se njihova zarada izjednači s onom muškarca ili u vremenima financijske krize kućanstva kada su odluke i odgovornost intenzivniji i zahtijevaju dodatni emotivni rad (Mano-Negrin and Katz, 2003; Thorne, 2010). Ravnopravniji odnosi u upravljanju financijama kućanstva povezani su sa stabilnijim odnosima partnera i većim osjećajem zadovoljstva (LeBaron et al., 2018), što potvrđuju i druga istraživanja koja su istraživala relacijske rodne odnose, mjerila zadovoljstvo partnerom i osjećaj preopterećenosti roditeljskom ulogom.

Daminger (2019) smatra kako je sociološko tretiranje kognitivnog rada u kućanstvu kao menadžerskog dodatka fizičkim zadacima neprecizno i nedostatno, te u pokušaju da odgovori na neujednačenost kod sociološkog tretiranja ovog tipa rada nudi termin „kognitivni rad“ koji obuhvaća predviđanje potreba kućanstva, utvrđivanje mogućnosti za njihovo ispunjavanje, donošenje odluka i praćenje napretka. U skladu s orodnjenom podjelom rada i distribucijom

12 Autorice ovog teksta, na tragu Daminger (2019), preferiraju korištenje pojma „kognitivni“, a ne „mentalni“ rad. Iako se često, posebno u engleskom govornom području, ta dva pojma koriste kao sinonimi, autorice smatraju da je „kognitivni“ precizniji pojam koji obuhvaća jasne radnje i aktivnosti, dok „mentalno“ kao pojam može implicirati dodatne procese koji ne moraju biti predmetom sociološkog istraživanja.

moći u kućanstvu, nakon što je intervjuirala 70 roditelja (35 parova), dolazi do zaključka kako mentalni rad pada većim dijelom na žene. Slično kao Mederer, primjećuje kako je jedini segment mentalnog rada s većom ravnopravnošću (koji muškarci dijele sa svojim partnericama) bio onaj koji podrazumijeva zadržavanje određene moći, a to je donošenje odluka (Daminger, 2019).

Među istraživanjima koja se bave menadžmentom kućanstva, kognitivnim ili mentalnim radom, nastojanje da se definira što sve ulazi u taj rad (koji ovdje nazivamo kognitivnim radom u kućanstvu) postaje sve razloženije, te se može primijetiti da razrada ovog koncepta prati i trend onoga što se naziva intenzivnim roditeljstvom koje karakterizira sve više provođenja vremena s djecom (Gershuny and Sullivan, 2019.; Lewis and Smithson, 2007), kao i sve složenije ideologije roditeljstva (Grunow, Begall and Buchler, 2018). Tako Robertson i suradnici kroz fokusne grupe (Robertson, 2017; Robertson et al. 2019), oslanjajući se na sociološka istraživanja o mentalnom, nevidljivom i emotivnom radu, ali i istraživanja koja se bave roditeljstvom, definiraju mentalni rad kao kognitivnu aktivnost za postizanje obiteljskih ciljeva, a koji uključuje: planiranje i strategiju, praćenje i predviđanje potreba, metaroditeljstvo, znanje (učenje i pamćenje), menadžersko razmišljanje (uključujući delegiranje i instrukcije) i samoregulaciju. Metaroditeljstvo pritom podrazumijeva „filozofiju roditeljstva“ ili „kakvi želimo biti kao roditelji“ što odgovara trendu intenzivnog roditeljstva.

Iz ovog pregleda vidljivo je kako za temu kognitivnog rada postoji interes u sociološkim istraživanjima, kao i da je, posebno posljednjih godina, aktualan pokušaj da se termin analitički promisli i definiraju njegove sastavnice. Kada je riječ o objašnjenju nejednake podjele kognitivnog rada, autori i autorice se najčešće oslanjaju na učinak rodne ideologije i socijalizacije ili ga vezuju uz distribuciju zadataka u kućanstvu. Dobar sažetak tih promišljanja nudi Walzer (1996) koja je u istraživanju brige o dojenčadi definirala tri kategorije mentalnog rada: briga ili zabrinutost (eng. *worrying*)¹³, procesuiranje informacija i organiziranje podjele rada. Ona prepoznaje dva razloga zbog kojeg dominantno žene preuzimaju mentalni rad. Prvi proizlazi iz preuzimanja većeg dijela fizičkog rada, što pojačava razmišljanje o njegovoj organizaciji i izvedbi – u slučaju dojenčadi, majka koja više vremena provodi s djetetom vođena je pitanjem “Što bebi treba?”. Drugi razlog vezuje uz društvene norme – naime, mentalni rad, u koji autorica ubraja i brigu, utječe na to kako će žene biti ocijenjene kao majke – ovakav socijalni pritisak potkrepljuje navodima iz intervjua poput „Ona je jako dobra majka. Puno se brine“ (Walzer, 1996: 223). Ovdje vrijedi napomenuti kako i Hochschild (1989), Daminger (2019), Robertson (2017, 2019) i Waltzer (1996) svoja istraživanja baziraju na intervjuima ili fokusnim grupama s roditeljima iz srednje ili više klase, te je opravdano dovesti u pitanje je li dominantna sociološka konceptualizacija mentalnog rada odraz srednjeklasne perspektive, tj. na koji način predložene razrade ovog termina funkcioniraju kod različitih kućanstava (npr. multigeneracijskih ili multilokalnih), bilo s obzirom na klasnu poziciju, sastav kućanstva¹⁴ ili distinkciju između ruralnih i urbanih kućanstva.

13 Valja razlikovati od *brige*, kao prijevoda engleske riječi *care*.

14 Sastav kućanstva podrazumijeva sve članove i oblike zajedničkog stanovanja i ekonomske organizacije kućanstva. Tako se može govoriti o jednoroditeljskim ili dvoroditeljskim

Metode i obuhvat dosadašnjih istraživanja

Rasprave o emocionalnom i kognitivnom radu jasno naznačuju kako se radi o pojmovima koji su podjednako izazovni za i konceptualizaciju i istraživanje. Najveći izazov predstavlja pitanje gdje postaviti granicu emocionalnom i kognitivnom radu s obzirom da se radi o aktivnostima koje su pozadinske, odvijaju se isprekidano i dijelom su integrirane u druge aktivnosti. Ovaj problem navodi istraživače u dva smjera – jedan je ekstenzivno bilježenje svih elemenata emocionalnog i kognitivnog rada kako bi se dokazala opravdanost njihovog istraživanja (kroz dnevnik aktivnosti), dok je drugi marginaliziranje pitanja emocionalnog i kognitivnog rada njegovom naturalizacijom ili kritiziranjem otvorenosti koncepta. Postavlja se pitanje ako je sve kognitivan rad ili emocionalan rad, što zapravo istražujemo?

Većina dosadašnjih istraživanja bavila se emocionalnim radom kao karakteristikom partnerskog odnosa, te se operacionalizacija ovog termina u kvantitativnim istraživanjima često svodila na aktivnosti slušanja i uvažavanja osjećaja partnera. Posebno su utjecajne bile skale od Erickson (1993; 2005) koje ispituju učestalost emocionalnog rada među partnerima i percipiranu emotivnu podršku od strane partnera. Drugi autori, ako nisu koristili skale od Erickson, razvili su jako slične instrumente usmjerene na prepoznavanje, predviđanje i uvažavanje osjećaja partnera (Duncombe and Marsden, 1993; Horne and Johnson, 2019; Curran, 2015). Treba spomenuti i vrijedna kvalitativna istraživanja koja se bave emocionalnim radom u kriznim trenucima poput bolesti partnera ili nezaposlenosti (Thomeer et al., 2015; Rao, 2017). Ona istraživanja koja su fokusirana na emocionalni rad s djecom također se bave raspodjelom aktivnosti među partnerima (Minnotte et al., 2010). Iznimno, pojedina istraživanja obuhvatila su rad na poboljšanju ili facilitiranju odnosa između drugih članova obitelji, gdje se korisnim pokazala kombinacija promatranja i intervjuja (Seery and Crowley, 2000).

Čini se bitno naglasiti da je, ukoliko želimo zahvatiti emocionalni rad kao element kućanskog rada, potrebno obuhvat ovog termina s odnosa među partnerima proširiti na način da uključuje djecu, upravljanje odnosima među drugim članovima kućanstva i upravljanje odnosima izvan kućanstva koje za cilj ima poboljšanje emocionalne dobrobiti članova kućanstva (poput odnosa s članovima šire zajednice, rodbinom, institucijama). Skalu aktivnosti emocionalnog rada koji uključuje djecu razradili su u kvantitativnoj studiji Ciciolla i Luther (2019), u kojoj pod taj rad ubrajaju: (1) praćenje emocionalnog stanja i razvoja djece, (2) poznavanje učitelja i drugih odgovornih osoba iz škole te prisustvovanje sastancima i događajima u školi; (3) prenošenje vrijednosti i oblikovanje karaktera

kućanstvima, jednohraniteljskim ili dvohraniteljskim kućanstvima, kućanstvima s jednim ili više djece, multigeneracijskim kućanstvima ili pak multilokalnim kućanstvima koja egzistiraju na nekoliko lokacija, ali socijalno i ekonomski funkcioniraju kao jedna jedinica. Ove se karakteristike u sociološkim istraživanjima mogu tretirati kao nezavisne varijable sociodemografskih podataka.

i (4) spremnost na odricanje radi dobrobiti kućanstva. Rezultati studije pokazuju da su za prve dvije aktivnosti dominantno odgovorne žene, dok je u preostale dvije raspodjela nešto ravnopravnija među partnerima. Uz emocionalni rad, autorice su mjerile i raspodjelu aktivnosti preostalih aspekata nevidljivog rada u kućanstvu, upravljanje kućanstvom i financijama, te ih dovele u odnos s osjećajem zadovoljstva, intimnosti u braku i dobrobiti partnera.

Kada je riječ o metodama za istraživanje kognitivnog rada, uz kvalitativne metode poput fokusnih grupa i intervjuja koji dominiraju ovom temom, ističemo pokušaj istraživanja putem anketa o korištenju vremena i procjene raspodjele primarne odgovornosti za upravljanje kućanstvom. Autori i autorice poput Winkler i Ireland (2009), te Lee i Waiten (2005) ovim su pristupom potvrdile orodnjenu raspodjelu mentalnog rada, ali ipak s ograničenim zaključcima. Winkler i Ireland (2009) navode kako se mentalni rad najčešće obavlja kao sekundarna aktivnost i u iscjepkanim, kraćim vremenskim intervalima, što uvjetuje njegovo slabo bilježenje metodom ankete o korištenju vremena. S druge strane, neujednačene procjene kućanskog rada među parovima, koje se tipično pripisuju sklonosti žena da preuveličavaju svoj, odnosno umanjuju partnerov rad, možda se mogu dovesti u vezu i s kognitivnim radom žena, tj. percepcijom da stalno brinu o kućanstvu (Robertson, 2017).

Posebno pronicljivim se čini pristup Christopher (2020) koja je koristila metodu „portreta kućanstva“ tražeći od partnera da se zajedno dogovore oko pozicioniranja određenih aktivnosti (uključujući menadžment kućanstva) s obzirom na to tko obavlja te aktivnosti. Proces pregovaranja oko smještaja aktivnosti na različitim pozicijama na skali mogućeg angažmana otkriva mnogo o načinu na koji partneri percipiraju kućanski rad. Christopher (2020) navodi primjer kada su se partneri trebali odlučiti oko toga tko „posprema stvari“. Muž je inzistirao da posao radi samo on, dok je supruga inzistirala da je rad podijeljen jer: a) ona njemu treba više puta napomenuti da pospremi za sobom (drugim riječima, obavlja mentalni rad) i b) ona svoje stvari odmah spremi na mjesto dok ih on ostavlja po stanu i stoga mora dodatno vrijeme utrošiti da ih pospremi. Ova anegdota, kao i brojne druge iz studije otkrivaju razlike u razmišljanju o kućanskim poslovima i ukazuju na određena ograničenja kvantitativnih istraživanja koje treba imati na umu pri interpretaciji procjena obaju partnera.

Od recentnijih istraživanja u Hrvatskoj, vrijedi spomenuti kako je Klasnić (2017), na tragu Mederer (1993), napravila distinkciju između alokacije zadataka (posla) i alokacije menadžmenta, te je u istraživanju ispitala tko brine da budu obavljani rutinski i povremeni kućanski poslovi, briga za djecu, te briga za starije. Tomić-Koludrović i suradnici (2018) ne navode eksplicitno da se bave emocionalnim ni mentalnim radom, nego govore o autoritetu i odlučivanju u kućanstvu, čime pokušavaju dati odgovor na pitanje „tko ima glavnu ulogu u kućanstvu“. Ovdje nailazimo na neke aktivnosti koje se u drugim istraživanjima tipično vezuju uz mentalni (raspoređivanje tko šta radi, donošenje važnih odluka) ili emocionalni rad (održavanje rodbinskih i prijateljskih veza, preuzimanja

inicijative za pomirenje). U istom istraživanju ispitana je mogućnost računanja na podršku partnera/ica, odnosno supruga/supružnice kad su tužni, neraspoloženi i kad im je teško, što se također može smatrati elementom emocionalnog rada u kućanstvu¹⁵.

Iz ovog pregleda mogu se prepoznati ključni elementi prijepora kako konceptualizacije, tako i istraživanja emocionalnog i kognitivnog rada. Tako interesi operacionalizacije variraju od usmjerenja na karakteristike partnerskog odnosa i uvažavanje osjećaja partnera do njihove međusobne raspodjele aktivnosti. Uz uzimanje u obzir elemente (emocionalnog) bavljenja djecom, uočava se i interes za uključanjem operacionalizacije upravljanja odnosima među drugim članovima kućanstva, kao i odnosima izvan kućanstva, a kojima je cilj poboljšanje emocionalne dobrobiti članova kućanstva. Sve te aktivnosti okupiraju određeno vrijeme u kognitivnim procesima onih koje ih obavljaju, što se pokazuje posebno izazovnim za sociološko mjerenje, jer se mentalni rad najčešće odvija u pozadini praktičnih, fizičkih aktivnosti u kraćim, prekinutim i rascjepkanim vremenskim intervalima. Kao i na razini konceptualizacije, operacionalizacija kognitivnog rada se pokazuje izazovnom bilo da se mjeri dnevnicima aktivnosti, bilo samoprocjenom vlastitog i partnerovog rada. Iako se može ustvrditi da se ove dvije vrste rada pokušavaju češće zahvatiti kvalitativnim metodama, zamjetni su i pokušaji kvantitativnih zahvaćanja alokacije zadataka i upravljanja kućanskim i mentalnim radom. Upravo u tim pokušajima pronalazimo poseban sociološki interes.

Naime, smatramo da usustavljivanjem kvantitativne operacionalizacije instrumenata za mjerenje emocionalnog i kognitivnog rada koja nužno traži i konceptualno bistrenje pojmova, upravo ojačava važnost teoretiziranja i istraživanja ovih vrsta rada u kontekstu kućanskoga rada, pa tako i u kontekstu šire teme svih orodnjenih društvenih odnosa. Stoga nam se posebno plodnim, ali i nužnim čini definiranje emocionalnog rada kroz bavljenje partnerom, djecom i starijima, te kroz upravljanje (menadžment) dobrobiti članova/ica obitelji unutar i izvan kućanstva. Jedino tako se mogu zahvatiti i trajno istraživački afirmirati sve ključne dimenzije ovog fenomena.

Operacionalizacija kroz instrument *Kognitivno i emocionalno upravljanje kućanstvom*

Pitanje koje se postavlja jest na koji način možemo mjeriti emocionalni i kognitivni rad kao element kućanskog rada te kako njegova raspodjela utječe na život kućanstva. Iz pregleda dosadašnjih pokušaja konceptualizacije kognitivnog i emocionalnog rada vidljivo je kako tek predstoji usuglašavanje oko sociološkog korištenja ovih pojmova. Uopćeno, mogli bi reći kako pred istraživačima stoji zahtjev za definiranjem sadržaja, ali i dometa emocionalnog i kognitivnog rada

15 Pokazalo se, kao i kod istraživanja izvan Hrvatske, kako se žene u većoj mjeri brinu oko svakodnevne organizacije kućanstva i emotivnog rada dok su muškarci nešto angažiraniji oko aktivnosti koje podrazumijevaju veću količinu moći, poput većih ulaganja.

ako se želi da taj tip rada postane neizostavan dio promišljanja kućanskog rada. Iako se radi o dva do sada različito promišljena koncepta, razvidno je da je i kod emocionalnog i kod kognitivnog rada izražena „upravljačka“ dimenzija. Briga, anticipiranje problema i potreba, planiranje, dogovaranje, praćenje – sve su to aktivnosti koje se pojavljuju u dosadašnjim istraživanjima i najbolje ih opisuje termin „upravljanje“¹⁶.

U drugom koraku k definiranju emocionalnog i kognitivnog rada potrebno je prepoznati sadržaj tog upravljanja, pa smatramo kako se iz pregleda dosadašnjih istraživanja može uopćiti da se radi o upravljanju odnosima i emocijama (kod emocionalnog rada), te resursima i vremenom (kod kognitivnog rada). Ovdje predlažemo proširenje emocionalnog rada na način da uz emocije obuhvati i facilitiranje odnosa među drugim članovima kućanstva i prema široj zajednici, što se pokazalo produktivnim u nekim istraživanjima. Fokusiranje mentalnog rada na upravljanje resursima i vremenom adekvatno doskače kritici kako otvorena definicija dovodi do toga da se sve može smatrati mentalnim radom, te fokusira do sad korištene termine poput „planiranja“, „praćenja“, „dogovaranja“ kod kojih nije bilo precizirano na šta se oni konkretnije odnose.

Treća bitna karakteristika emocionalnog i kognitivnog rada, koja nam pomaže da dodatno preciziramo njegovu definiciju, jest da je taj rad usmjeren na ostvarivanje dobrobiti članova kućanstva; upravljanje nije (tek!) usmjereno na vlastite potrebe nego za cilj ima osigurati dobrobit drugih članova, što je bitna, ako ne i ključna karakteristika koja ovaj rad odvaja od ostalih svakodnevnih emocionalnih i kognitivnih aktivnosti. Time smo zahvatili i doseg ovog tipa rada. Iako su istraživanja često usmjerena na partnerske odnose, u skladu s tradicijom proučavanja kućanskog rada smatramo kako je kućanstvo ključna jedinica koja oblikuje i definira ovaj tip rada, no da je njegov opseg potrebno proširiti na način da uključuje i kognitivni i emocionalni rad, odnosno održavanje odnosa i dobrobiti prema neposrednoj zajednici¹⁷ te s institucijama¹⁸ koje čine konkretno životno polje određenog kućanstva.

Nadalje, emocionalni i kognitivni rad može karakterizirati različiti intenzitet, pa se konkretne aktivnosti zasigurno mogu smjestiti pod „svakodnevne“ ili „povremene“ aktivnosti, kako je to slučaj i s ostalim kućanskim poslovima (rutinskim i povremenim). Međutim, ostaje nejasno je li i u kojoj mjeri intenzitet različitih aktivnosti mentalnog rada diktira rodnu podjelu rada, kao što je to slučaj kod fizičkog kućanskog rada. Emocionalni i kognitivni rad odnosi se na svakodnevno i povremeno upravljanje emocijama i odnosima, resursima i vremenom unutar kućanstva, u odnosu s rodbinom i širom zajednicom i

16 Autorice ovog članka imaju nerazriješenu zadržku prema korištenju pojma „upravljanje“ ili management zbog, njegove produktivističke i instrumentalne konotacije. No, odlučile smo ga koristiti jer trenutno na pojmovnom obzoru ne prepoznajemo bolji termin.

17 Misli se na rodbinu i širu zajednicu.

18 Misli se na npr. vrtiće, škole, liječnike, organizirane izvannastavne aktivnosti...

u odnosu prema drugim institucijama s ciljem ostvarivanja dobrobiti članova kućanstva.

Kako bismo opravdale svoja promišljanja, konstruirale smo nekoliko instrumenata¹⁹ za potrebne anketnog istraživanja, te provedbu fokusnih grupa²⁰. Poseban smo interes usmjerile na konstruiranje instrumenta za anketno istraživanje upravo kako bi se kroz takav pristup afirmirala nužnost uključivanja emocionalnog i kognitivnog upravljanja u kvantitativna, a ne dominantno kvalitativna istraživanja kućanskog rada te rodnih odnosa.

Kognitivno i emocionalno upravljanje kućanstvom – anketno istraživanje

Uzimajući u obzir gornju raspravu, u konceptualizaciji kognitivnog i emocionalnog upravljanja kućanstvom (KEUK) za anketno istraživanje²¹ obuhvaćamo njegove dvije dimenzije: upravljanje resursima i vremenom (kognitivni rad) i upravljanje odnosima i emocijama (emocionalni rad). S obzirom da smatramo da se ovaj oblik kućanskih poslova nalazi kako unutar kućanstva, tako i u odnosu na rodbinu i širu zajednicu te u odnosu na druge javne i državne institucije, u operacionalizaciju KEUK-a uzimamo i te razine. Ovom vrstom konceptualizacije istražujemo mogućnost da upravljanje teče

19 Istraživanja su provedena u sklopu projekta „Utjecaj javnih politika na kvalitetu obiteljskog i radnog života te na demografsku sliku Hrvatske - prostori promjene“ kojih je nositelj istraživački tim s Odjela za sociologiju Sveučilišta u Zadru, pod voditeljstvom izv.prof. dr.sc. Valerije Barada. Nositeljica cjelokupnog projekta je udruga B.a.B.e. Budi aktivna. Budi emancipiran., a partneri/ce na projektu su Udruga za ljudska prava i građansku participaciju PaRiter, Udruga 'HERA' Križevci Za zaštitu i promicanje ljudskih prava, Centar za građanske inicijative Poreč, Ženska udruga "IZVOR", Domine – organizacije za promicanje ženskih prava, Prostor rodne i medijske kulture K – Zona, Mreža mladih Hrvatske, Hrvatska udruga poslovnih žena Krug, te Vukovarsko-srijemska županija i Grad Novska. Vrijednost projekta je 478.079,90 EUR, od čega se iz državnog proračuna Republike Hrvatske financiralo 15%, a iz Europskog socijalnog fonda 85%, u sklopu Operativnog programa Učinkoviti ljudski potencijali. Posrednička tijela su Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike Republike Hrvatske i Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva. Samo istraživanje je obuhvatilo anketu na N=3600 roditelja malodobne djece u Hrvatskoj, te ciklus 6 fokusnih grupa. Dodatno je proveden upitnik na N=400 starijih mladih od 25 do 34 godine starosti te 36 dubinskih intervjua s roditeljima malodobne djece.

20 U konstrukciji instrumenata su uz autorice ovog članka sudjelovali i: Ivan Puzek, Željka Zdravković, Marija Šarić i Pavao Parunov, svi s Odjela za sociologiju Sveučilišta u Zadru.

21 U ovom se članku raspravlja samo o konceptualizaciji i operacionalizaciji KEUK-a, dok je cjelokupni instrument zahvatio pokazatelje o kućanstvu, kućanskom radu, plaćenom radu, djeci, stavovima o rodnoj ravnopravnosti, raspodjeli slobodnog vremena te stavove i iskustva s javnim politikama. Instrument je primijenjen u anketnom istraživanju u sklopu projekta „Utjecaj javnih politika na kvalitetu obiteljskog i radnog života te na demografsku sliku Hrvatske - prostori promjene“, koje je provedeno krajem 2021. i početkom 2022. godine, a zahvatilo je 3600 roditelja malodobne djece u Hrvatskoj u reprezentativno raspodijeljenima po 6 različitih regija (Dalmacija, Istra i Kvarner, središnja Hrvatska, Slavonije, sjeverna Hrvatska i grad Zagreb).

u različitim smjerovima i da ima nekoliko razina intenziteta aktivnosti²². Učestalost ili intenzitet upravljanja smatramo sastavnim dijelom ove vrste kućanskoga rada. Slijedom navedenoga, konceptualni okvir za istraživanje kognitivnog i emocionalnog rada, odnosno kognitivnog i emocionalnog upravljanja kućanstvom anketnim upitnikom bi izgledao na sljedeći način:

DIMENZIJA 1: Upravljanje resursima i vremenom:

- Doseg upravljanja resursima i vremenom: u kućanstvu, prema zajednici, prema institucijama
- Intenzitet upravljanja resursima i vremenom: svaki dan, povremeno

DIMENZIJA 2: Upravljanje emocijama i odnosima:

- Doseg upravljanja emocijama i odnosima: u kućanstvu, prema zajednici, prema institucijama
- Intenzitet upravljanja emocijama i odnosima: svaki dan, povremeno

Važno je naglasiti da svoj interes usmjeravamo na jedinicu kućanstva, a ne na određene članove kućanstva (tj. partnere, djecu ili starije osobe), uzimajući u obzir različite tipove stanovanja (multigeneracijska i multilokacijska kućanstva). Kognitivni i emocionalni rad se odvija prema svim članovima i članicama kućanstva koje može obuhvaćati kako više generacija tako i više lokacija, te članove koji ne ulaze u užu definiciju nuklearne obitelji. Upravo zato je jedinica analize kućanstvo, a ne član ili sama obitelj kao ograničenija jedinica analize.

Navedena promišljanja smo u anketnom instrumentu obuhvatili na niže prikazani način, s tim da skala zahvaća raspon intenziteta rada nositelja aktivnosti. U upitniku je to izgledalo ovako:

22 U sklopu cjelokupnog istraživanja proveden je i ciklus fokusnih grupa (provedene sredinom 2022. godine) za koje je konstruiran instrument koji se bavio s temama skrbi o djeci, plaćenim radom te kognitivnim i emocionalnim radom. Upravo u ovoj zadnjoj temi, osim šta smo htjeli saznati iskustva i dobiti međusobne komentare majki i očeva malodobne djece koji su sudjelovali u fokusnim grupama, htjeli smo testirati dimenzije koje smo konstruirali za anketni instrument. Kako bismo izbjegli nejasnoće u poimanjima kognitivnog i emocionalnog rada, osmišljena je jedna priča o obiteljskoj situaciji „Nedjelja navečer prije radnog tjedna“. Nakon čitanja ove priče, od sudionika/ca fokusne grupe je traženo da komentiraju njene elemente i povežu s vlastitim iskustvom. Skraćeno, priča je glasila: *Marko i Ana su u braku, zaposleni, i imaju dvoje djece, Milu (7) i Danijela (9). (...) Marko i Ana započinju razgovor o nadolazećem radnom tjednu (...). Ana govori kako sutra neće stići ostaviti kuhani ručak i kako je mislila pitati svoju mamu da nešto skuha. Marko objašnjava kako nema potrebe, jer može uzeti nešto „za van“ na putu s posla i donijeti kući. Primijetio je da je ponestalo svega u frižideru, pa će večeras složiti popis za kupovinu. Podsjeća Anu kako Mila u četvrtak ujutro ima dogovoren termin kod zubara i da on neće moći izaći s posla. Ana (...) brzinski provjerava poruke u WhatsApp grupi roditelja da vidi ima li novih informacija oko školskog izleta sljedeći tjedan. (...) Kako je izlet odgođen, predlaže Marku da ode za vikend negdje s Danijelom, jer joj se čini da se odavno nisu družili. Marko i Ana (...) dogovorili su ono najvažnije. Oboje nakon toga u sebi razmišljaju o svim drugim obavezama koje ih još očekuje do kraja tjedna. O tome za sad ne razgovaraju, to će dogovoriti “u hodu”.*

PITANJE: Nabrojat ćemo nekoliko aktivnosti kako bi utvrdili na koji način su one podijeljene između Vas i Vašeg partnera/ice. Molimo Vas odgovorite da na ovoj skali odgovorite tko obavlja određenu aktivnost:

(1. Isključivo ja / 2. Većinom ja / 3. Podjednako / 4. Većinom partner / 5. Isključivo partner / 6. Netko drugi: tko _____ / 7. Nitko)

1	Priprema popis za kupovinu.
2	Planira obroke na dnevnoj bazi.
3	Vodi brigu o plaćanju računa.
4	Brine oko rasporeda dječjih aktivnosti.
5	Organizira rođendane i druženja s drugom djecom.
6	Dogovara posjete djece liječnicima.
7	Prati školski uspjeh djece.
8	Komunicira sa školom/vrtićem (roditeljski sastanci, komunikacija sa školom putem poruka, poziva i sl.).
9	U slučaju sukoba u obitelji, prvi pokušava smiriti situaciju.
10	Razgovara s djetetom kada dijete nešto muči.
11	Pamti rođendane rodbine i prijatelja.
12	Brine se o održavanju rodbinskih veza.
13	Potiče druge članove obitelji da obavljaju kućanske poslove.
14	Planira zajedničke aktivnosti cijele obitelji (izlete, druženja, gledanje filmova, šetnje, posjete rodbini i prijateljima...).

Uzimajući u obzir intenzitet obavljanja aktivnosti, gore definirane tvrdnje pune konceptualni okvir KEUK-a na sljedeći način:

DIMENZIJA 1: Upravljanje resursima i vremenom:

- Doseg upravljanja resursima i vremenom: u kućanstvu, prema zajednici, prema institucijama: tvrdnje broj 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

DIMENZIJA 2: Upravljanje emocijama i odnosima:

- Doseg upravljanja emocijama i odnosima: u kućanstvu, prema zajednici, prema institucijama, tvrdnje broj: 9, 10, 11, 12, 13, 14

U cilju dodatnog pojašnjenja, detaljnije ćemo razložiti navedene tvrdnje: 1) „Priprema popis za kupovinu“ koja se i inače često koristi u anketnim upitnicima, predstavlja element kognitivnog rada koji je usmjeren na kućanstvo, a obavlja se povremeno; 2) „Planira obroke na dnevnoj bazi“ predstavlja element kognitivnog rada koji je usmjeren na kućanstvo, a obavlja se svakodnevno; 3) „Vodi brigu o plaćanju računa“, predstavlja element kognitivnog rada koji je usmjeren na institucije, a obavlja se povremeno; 4) „Brine oko rasporeda dječjih aktivnosti“ predstavlja element kognitivnog rada koji je usmjeren na zajednicu, a obavlja se svakodnevno; 5) „Organizira rođendane i druženja s drugom djecom“ predstavlja element kognitivnog rada koji je usmjeren na

zajednicu, a obavlja se povremeno; 6) „Dogovara posjete djece liječnicima“ predstavlja element kognitivnog rada koji je usmjeren na institucije, a obavlja se povremeno; 7) „Prati školski uspjeh djece“ predstavlja element kognitivnog rada koji je usmjeren na institucije, a obavlja se povremeno; 8) „Komunicira sa školom/vrtićem (roditeljski sastanci, komunikacija sa školom putem poruka, poziva i sl.)“ predstavlja element kognitivnog rada koji je usmjeren na institucije, a obavlja se povremeno; 9) „U slučaju sukoba u obitelji, prvi pokušava smiriti situaciju.“ predstavlja element emocionalnog rada koji je usmjeren na kućanstvo, a obavlja se povremeno; 10) „Razgovara s djetetom kada dijete nešto muči.“ predstavlja element emocionalnog rada koji je usmjeren na kućanstvo, a obavlja se povremeno; 11) „Pamti rođendane rodbine i prijatelja.“ predstavlja element emocionalnog rada koji je usmjeren na zajednicu, a obavlja se povremeno; 12) „Brine se o održavanju rodbinskih veza.“ predstavlja element emocionalnog rada koji je usmjeren na zajednicu, a obavlja se povremeno; 13) „Potiče druge članove obitelji da obavljaju kućanske poslove.“ predstavlja element emocionalnog rada koji je usmjeren na kućanstvo, a obavlja se svakodnevno; 14) „Planira zajedničke aktivnosti cijele obitelji (izlete, druženja, gledanje filmova, šetnje, posjete rodbini i prijateljima...)“ predstavlja element emocionalnog rada koji je usmjeren na zajednicu, a obavlja se povremeno.

Ovakva operacionalizacija nadopunjuje dosadašnje konceptualne dileme. Prvenstveno, definirajući kognitivne i emocionalne aktivnosti kroz koncept upravljanja, a ne rada, iako ostajući u tradiciji dosadašnje literature, premošćuje se dilema sociološke definicije raznih oblika rada ili pak zadiranje u sociološki nezahvate emocionalne procese jer je usmjereno „prema van“, a ne na procese unutar kućanskog para ili na zadovoljstvo partnerskim odnosom. Dodatno, ovakva operacionalizacija prepoznaje domenu resursa i vremena kao područja na koje je usmjerena „kućanska“ kognitivna aktivnost, čime se jasno demarkira područje sociološkog zahvata. Dakle, upravljanje (resursima, vremenom, emocijama i odnosima) se čini dovoljno robusnim, ali preciznim konceptom za sociološko istraživanje.

Kućanstvo, zajednica i institucije definirane kao doseg zahvata kognitivnog i emocionalnog rada, zapravo predstavljaju razine socijalne realnosti u kojemu se kućanski život odvija. Kućanstvo egzistira i njime se mora upravljati unutar te same jedinice, ali i kroz njenu uklopljenost u socijalni kontekst. Na ovaj se način nadopunjuju dosadašnje konceptualizacije koje su ponešto ograničenije promatrale kućanski rad kao rezultat širih orodnjenih društvenih relacija, ali ne i kao agens kroz koje se te relacije usmjeravaju i izvan samoga kućanstva. Konačno, prepoznajući unutar definiranih dimenzija da se aktivnosti odvijaju svakodnevno ili povremeno, u potpunosti se obuhvaća obzor u kojemu se odvija kućansko upravljanje.

Usmjeravanje konceptualizacije upravljanja kućanstvom na njegove sastavne dimenzije (kognitivnu i emocionalnu), na njegov doseg (kućanstvo, zajednica, institucije) i na njegov intenzitet (svakodnevno, povremeno), omogućava da se ono operacionalizira različitim česticama i različitim skalama²³. U prvom

23 U upitniku u kojemu je primijenjen KEUK korištena je skala samoprocjene odgovornosti obavljanja aktivnosti od *Isključivo ja* do *Isključivo partner* Autorice su svjesne dometa

pokušaju ovakve operacionalizacije, u ovdje predloženom instrumentu je navedeno 14 tvrdnji koje se mogu dalje prilagođavati i mijenjati ovisno o različitim aktivnostima kućanstava, različitim društvenim kontekstima, a moguće i socio-ekonomskog statusa kućanstava. Stoga KEUK ima potencijal da bude prilagodljiv koncept za različite kulturno i socijalno lokalizirane istraživačke terene.

Umjesto zaključka

U istraživanja kućanskoga rada, neizostavno je potrebno zahvatiti i pitanje kognitivnog i emocionalnog rada, jer se jedino na taj način može istražiti cjelokupni obzor krovnog fenomena kućanskog rada. Izostavljanjem emocionalnog i kognitivnog spektra ovoga tipa rada, propušta se uvid u kompleksnost života kućanstava i obitelji. Točnije, propušta se uvid u slojevitost opterećenosti rada žena u tom kontekstu. Kao autorice ovog članka i istraživanja na koje se on naslanja, a razmatrajući dosadašnje operacionalizacije emocionalnog i kognitivnog rada, smatramo da pokušaj prvenstveno kvantitativne operacionalizacije KEUK-a predstavlja ključan zadatak u istraživanju kućanskog rada. No, kako bi sam instrument bio obuhvatan, ali primjenjiv, smatramo da ga valja istraživati kroz dvije dimenzije, točnije onu dimenziju upravljanja resursima i vremenom, te dimenziju upravljanja emocijama i odnosima. Pokazale smo da navedene dimenzije imaju svoj doseg koji se širi od područja kućanstva prema zajednici te na institucije, sam se doseg, pak reproducira kroz svakodnevni ili povremeni intenzitet. Vjerujemo da smo ovakvim pristupom konceptualizaciji KEUK-a doskočile dosadašnjim ograničenjima istraživanja ovog tipa rada te ga nadopunile važnim elementima. Preliminarni rezultati anketnog istraživanja koje je provedeno na roditeljima malodobne djece u Hrvatskoj nas upravo u ovome smjeru ohrabruje.

Literatura

- Barada, V., Čop, B., Puzek, I., Račić, J., Šarić, M., Zdravković, Ž. (2022) *Ispitivanje javnog mnijenja i potreba roditelja maloljetne djece*. Istraživački izvještaj. Zagreb: B.a.B.e. - Budi aktivna, budi emancipiran.
- Bianchi S.M., Sayer L.C., Milkie M.A. & Robinson J.P. (2012). Housework: Who did, does or will do it, and how much does it matter? *Social Forces*, 91(1), 55–63. <https://doi.org/10/ggfnn7>
- Bianchi, S. M., Milkie, M. A., Sayer, L. C. & Robinson, J. P. (2000). Is anyone doing the housework? Trends in the gender division of household labor. *Social Forces*, 79(1), 191–228. <https://doi.org/10.2307/2675569>
- Christopher, E. (2020). Capturing conflicting accounts of domestic labour: the household portrait as a methodology. *Sociological Research Online*. doi. [org/10.1177/1360780420951804](https://doi.org/10.1177/1360780420951804)

korištenja skala samoprocjene u istraživanjima kućanskoga rada, kao i nastojanja da se one nadopune bilježenjem sati aktivnosti. No, u cilju prijedloga prilagodljivog, ali obuhvatnog instrumenta za istraživanje KEUK-a, autorice smatraju da je ovakva skala trenutno optimalna.

- Ciciolla, L. & Luthar, S. S. (2019). Invisible household labor and ramifications for adjustment: mothers as captains of households. *Sex Roles*, 81(7–8), 467–486. <https://doi.org/10/gm8s77>
- Craig, L. (2007). Is there really a second shift, and if so, who does it? A time-diary investigation. *Feminist Review*, 86: 149–170. <http://www.jstor.org/stable/30140855>.
- Curran, M. A., McDaniel, B. T., Pollitt, A. M. & Totenhagen, C. J. (2015). Gender, emotion work, and relationship quality: a daily diary study. *Sex Roles* 73(3–4), 157–173. Springer Science and Business Media LLC. <https://doi.org/10.1007/s11199-015-0495-8>
- Dalla Costa, M. & James, S. (1975) *The power of women and the subversion of the community*. Falling Wall Pres, Ltd.
- Daminger, A. (2019). The cognitive dimension of household labor. *American Sociological Review* 84(4), 609–633. <https://doi.org/10.1177/0003122419859007>
- Devault, M. L. (1999). Comfort and struggle: emotion work in family life. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 561(1), 52–63. <https://doi.org/10.1177/000271629956100104>
- DeVault, M.L. (2014). Mapping invisible work: conceptual tools for social justice projects. *Sociological Forum* 29(4), 775–790. <https://doi.org/10.1111/sof.12119>
- Duncombe, J. & Marsden, D. (1993). Love and intimacy: the gender division of emotion and 'emotion work', *Sociology* 27(2), 221–241. SAGE Publications. <https://doi.org/10.1177/0038038593027002003>
- Duncombe, J. & Marsden, D. (1995). 'Workaholics' and 'whingeing women': theorising intimacy and emotion work — the last frontier of gender inequality?, *The Sociological Review* 43(1), 150–169. SAGE Publications. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954x.1995.tb02482.x>
- Elson, D. (2000). *Progress of the world's women 2000 UNIFEM Biennial Report*. New York: United Nations Development Fund for Women.
- Erickson, R. J. (1993). Reconceptualizing family work: the effect of emotion work on perceptions of marital quality. *Journal of Marriage and Family*, 55(4), 888–900. <https://doi.org/10.2307/352770>
- Erickson, R. J. (2005). Why emotion work matters: sex, gender and the division of household labor. *Journal of Marriage and Family*. 67, 337 – 351. doi: 10.1111/j.0022-2445.2005.00120.x
- Federici, S. (1975). *Wages Against Housework*. Bristol: Falling Wall Press and the Power of Women Collective.
- Ferguson, S. (2022). *Žene i rad. Feminizam, rad i društvena reprodukcija*. Sarajevo: TPO Fondacija.
- Folbre, N. (2006). Measuring care: gender, empowerment, and the care economy. *Journal of Human Development*, 7(2), 183–199. <https://doi.org/10.1080/14649880600768512>.
- Gershuny, J., & Sullivan, O. (2019). *What we really do all day: insights from the centre for time use research*. London, UK: Penguin.

- Grunow, D., Begall, K., & Buchler, S. (2018). Gender Ideologies in Europe: A Multidimensional Framework. *Journal of Marriage and the Family*, 80, 42 – 60.
- Haas, L. (1999). Families and work. U: Sussman, M.; Steinmetz, S.K. & Peterson, G. W. (ur.), *Handbook of marriage and the family*, (drugo izdanje). New York: Plenum Press, 571–612.
- Hochschild, A. R. with Machung A. (1989). *The second shift: Working Parents and the Revolution at Home*, (first edition). Viking Penguin Books.
- Hochschild, A. R. with Machung A. (2012). *The second shift: Working Parents and the Revolution at Home* (revised edition). Viking Penguin Books.
- Hochschild, A.R. (2012). *The managed heart: commercialization of human feeling*. University of California Press.
- Horne, R.M., & Johnson, M.D. (2019). A labor of love? Emotion work in intimate relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 36(4), 1190–1209. doi.org/10.1177/0265407518756779
- Kan, MY.; Sullivan, O., & Gershuny, J. (2011). Gender convergence in domestic work: discerning the effects of interactional and institutional barriers from large-scale data. *Sociology*, 45(2), 234–251. Doi:10.1177/0038038510394014.
- Klasnić, K. (2017). *Utjecaj rodne podjele obiteljskih obveza i kućanskih poslova na profesionalni život zaposlenih žena*. Zagreb: Pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova Republike Hrvatske.
- Laslett, B., & Brenner, J. (1989). Gender and social reproduction: historical perspectives. *Annual review of sociology*, 15, 381–404. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.15.080189.002121>.
- Lee, Y., & Waite, L. (2005). Husbands' and Wives' time spent on housework: a comparison of measures. *Journal of Marriage and Family*, 67(2), 328–336.
- Lewis, S. & Smithson, J. (2007). *EU research on social sciences and humanities: gender, parenthood and the changing European workplace: young adults negotiating the work-family boundary*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Mano-Negrin R, & Katz R (2003). Money management patterns of dual-earner families in Israel. *Journal of Family and Economic Issues* 24(1), 49–72. 10.1023/A:1022483020352.
- Mederer, H. J. (1993). Division of Labor in Two-Earner Homes: Task Accomplishment versus Household Management as Critical Variables in Perceptions about Family Work. *Journal of Marriage and the Family* 55, 133–145.
- Minnotte, K. L., Pedersen, D. E., Mannon, S. E., & Kiger, G. (2010). Tending to the Emotions of Children: Predicting Parental Performance of Emotion Work with Children. *Marriage & Family Review* 46(3), 224–241. Informa UK Limited. Doi:10.1080/01494929.2010.490199
- Oakley, A. (1974). *The sociology of housework*. Pantheon Books.
- Offer, S. (2014). The Costs of Thinking About Work and Family: Mental Labor, Work-Family Spillover, and Gender Inequality Among Parents in Dual-

- Earners Families. *Sociological Forum*, 29(4), 916–936. <https://doi.org/10.1111/socf.12126>
- Raboteg-Šarić, Z. i Pećnik, N. (2006) Bračni status, financijske teškoće i socijalna podrška kao odrednice roditeljske depresivnosti i odgojnih postupaka. *Društvena istraživanja* 15 (6 (86)), 961–985. <https://hrcak.srce.hr/file/28640>
- Rao, A. H. (2017). Stand By Your Man: Wives' Emotion Work During Men's Unemployment. *Journal of Marriage and Family* 79(3), 636–656. Wiley. <https://doi.org/10.1111/jomf.12385>
- Robertson, L. G. (2017). Mothers and mental labor: A phenomenological focus group study of the thinking work involved in parenting and household management (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses Global. (Order No. 10286088). Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/1916817747?%20accountid=8624>
- Robertson, L. G., Anderson, T. L., Hall, M. E. L., & Kim, C. L. (2019). Mothers and Mental Labor: A Phenomenological Focus Group Study of Family-Related Thinking Work. *Psychology of Women Quarterly* 43(2), 184–200. <https://doi.org/10.1177/0361684319825581>
- Salice, A. & Salmela, M. (2022) What are emotional mechanisms?. *Emotions and Society* 4(1): 49–68, doi: 10.1332/263169021X16369909628542.
- Salmela, M. (2014) *True Emotions*. Amsterdam: John Benjamins
- Seery, B. L., & Crowley, M. S. (2000). Women's Emotion Work in the Family: Relationship Management and the Process of Building Father-Child Relationships. *Journal of Family Issues* 21(1), 100–127. <https://doi.org/10.1177/019251300021001005>
- Shelton, B.A., & John, D.F. (1996). The Division of Household Labor. *Review of Sociology*, 22, 299–322.
- Thomeer, M.B., Reczek, C. & Umberson, D. (2015). Gendered emotion work around physical health problems in mid- and later-life marriages. *Journal of Aging Studies* 32: 12–22. doi:10.1016/j.jaging.2014.12.001.
- Thompson, L. & Walker, A.J. (1989). Gender in Families: Women and Men in Marriage, Work, and Parenthood. *Journal of Marriage and the Family* 51, 845–871. <https://doi.org/10.2307/353201>.
- Thorne, D. (2010). Extreme financial strain: Emergent chores, gender inequality and emotional distress. *Journal of Family and Economic Issues* 31: 185–197. doi: 10.1007/s10834-010-9189-0.
- Tomić-Koludrović, I.; Petrić, M.; Puzek, I. i Zdravković, Ž. (2018). *Rodni stavovi i prakse u Hrvatskoj. Izvještaj o kvantitativnim rezultatima projekta GENMOD*. Institut istraživačkih znanosti Ivo Pilar, Područni centar Split.
- Walzer, S. (1996). Thinking about the baby: gender and divisions of infant care. *Social Problems* 43(2), 219–234. Oxford University Press (OUP). <https://doi.org/10.2307/3096999>
- Wharton, A. S. (2009). The Sociology of Emotional Labor. *Annual Review of Sociology* 35(1), 147–165. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-070308-115944>

- Wharton, A. S. & Erickson, R. I. (1993). Managing emotions on the job and at home: understanding the consequences of multiple emotional roles. *Academy of Management Review* 18(3), 457–486. <https://doi.org/10.5465/amr.1993.9309035147>
- Williams, D. G. (1988). Gender, marriage and psychological well-being. *Journal of Family Issues*, 9, 452–468.
- Winkler, A. E. & Ireland, T. R. (2009). Time spent in household management: evidence and implications. *Journal of Family and Economic Issues*, 30(3), 293–304. <https://doi.org/10.1007/s10834-009-9160-0>.
- Zimmerman, T.S., Haddock, S.A., Ziemba, S. & Rust, A. (2002). Family organizational labor: who's calling the plays? *Journal of Feminist Family Therapy* 13(2–3). 65–90. https://doi.org/10.1300/J086v13n02_05.